

Van: Natuur en Milieufederatie Flevoland
Botter 11 47
8232 JS Lelystad

Aan: Directie Materieel, Vastgoed, Leefomgeving en Duurzaamheid Ministerie van Defensie
Postbus 20701
2500 ES Den Haag

Ons kenmerk: 2024/24.00X./300/TM

Onderwerp: Zienswijze Notitie Reikwijdte en Detailniveau Nationaal Programma Ruimte voor Defensie

Contactpersoon: Thijs Maartens, t.maartens@nmfflevoland.nl, 06-19669570

Lelystad, 7 februari 2024

Geachte heer/mevrouw,

Hierbij willen de Natuur en Milieufederatie Flevoland en Stichting Flevo-landschap een reactie geven op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau – Programma Ruimte voor Defensie en participatieplan.

Wij maken ons zorgen over de aantasting van Flevolandse natuurgebieden, evenals de leefkwaliteit als gevolg van de uitbreidingen en wijzigingen van objecten van Defensie. Daarbij signaleren wij op voorhand dat de natuur onder zeer grote druk staat. Niet alleen in de provincie Flevoland maar in heel Nederland. De achteruitgang geldt niet alleen voor Natura 2000-gebieden maar ook het Natuur Netwerk Nederland en natuurgebieden daarbuiten. Daarnaast liggen opgaven in Flevoland voor woningbouw, infrastructuur, landbouwtransitie en klimaatadaptatie, welke allemaal een beroep doen op de ruimte. We zien dat Flevoland in deze opgaven vaak als oplossing wordt gezien, een plek waar nog veel land beschikbaar is. Maar met de voorgenomen bouw van 200.000 woningen, de opgave op het gebied van water en bodem, de uitbreiding van de energievoorziening en de landbouwtransitie knelt de ruimtebehoefte inmiddels in Flevoland en dreigt natuur de verliezer van de ruimtevraag te worden.

Vertrekpunt groene organisaties:

Het vertrekpunt voor onze groene organisaties is het volgende; Als wij niets doen om de klimaatverandering en biodiversiteitscrisis aan te pakken, dan is er in de toekomst geen leefbaar Nederland meer om te beschermen.

Klimaat-, natuur- toekomstbestendig. Wij vinden dat dit vertrekpunt de toetssteen moet zijn voor ontwikkelingen van defensieactiviteiten, objecten en terreinen in vreedstijd.

Onze belangrijkste aandachtspunten zijn:

- Nieuwe ontwikkelingen mogen Natura 2000-gebieden en NNN niet verder aantasten;
- Natuurinclusieve, biodiversiteitspositieve en energiepositieve ontwikkeling van (kazerne)terreinen en voorzieningen zelf;
- Specifieke zorgplicht activiteiten in natuurlijke oefenterreinen (dus oefenen, graven, vliegen, schieten, manoeuvreren) en voorkom vervuiling door lood;
- Hou het stil. Geluidsoverlast is een groot probleem. Belang van stilte- en rustgebieden.
- Leefbaarheid en gezondheid: met name geluid van vliegactiviteiten en schieten / explosies hebben impact op het welbevinden van inwoners én fauna.

Vanuit deze oogpunten zullen wij reageren op het NRD. Omdat er nu nog bijna geen activiteiten van defensie in Flevoland zijn, zullen wij ons specifiek focussen op plannen voor Flevoland die in het NRD worden genoemd, de zogenaamde ‘activiteiten met een bovenregionale afweging’.

Pagina 7 – Afwegingsprincipes NOVI

‘De drie afwegingsprincipes uit de NOVI worden toegepast in het NPRD’, staat op pagina 7. De beschrijving van die principes schiet in onze ogen tekort.

Bij ‘afwenteling voorkomen’ wordt enkel de afwenteling op het buitenland beschreven, maar afwenteling is veel breder, bijvoorbeeld ook afwenteling op natuur en op leefbaarheid.

Bij het afwegingsprincipe ‘combinatie van functies gaat vóór enkelvoudige functies’ wordt gesteld dat natuurwaarden binnen militaire terreinen gunstig afsteken ten opzichte van daarbuiten.’ Dat mag in sommige gevallen het geval zijn, maar het doet geen recht aan het feit dat militaire activiteiten vaak grote verstoring en/of aantasting van natuur met zich meebrengen.

Wij verzoeken u om de afwegingsprincipes zodanig te formuleren dat ze meer recht doen aan hoe ze bedoeld zijn. Vooral omdat deze afwegingsprincipes “een belangrijke onderlegger voor de totstandkoming van de alternatieven en uiteindelijke keuze van een integraal voorkeursalternatief betreffen”.

Pagina 52 t/m 57 – Thema’s en wijze van beoordeling in het MER

Tabel 5-1: Beoordelingskader

In tabel 5-1 zet u het beoordelingskader uiteen op welke thema’s nieuwe ontwikkelingen in het Plan-MER gescoord gaan worden. Wij hebben over dit beoordelingskader een aantal vragen en opmerkingen. Een algemene vraag; geldt dit beoordelingskader alleen voor het object zelf, of ook voor de constructie ervan? Aansluitend; komt er voor elk project een aparte project-MER?

Gezonde en veilige leefomgeving

Intensivering van (laag)vliegbewegingen, dronevluchten, schietoefeningen zullen impact hebben op dier en natuur. De impact die deze rustverstoring van natuur en dier heeft moet ook worden meegenomen in het beoordelingskader.

Hetzelfde geldt voor de impact die rustverstoring heeft op de gezondheid van de mens. Ook de impact die lawaai en rustverstoring heeft op de gezondheid van mensen moet worden meegenomen. Dit gaat verder dan kijken naar normen, maar om kijken naar de effecten van geluid op een bepaald gebied.

Wordt er bij de beoordeling van de luchtkwaliteit ook gekeken naar de afspraken in het Schone Luchtakkoord (SLA)? Hoe gaat Defensie voldoen aan deze WHO-adviesnormen?

Wordt naast de ‘impact van de ontwikkeling op de concentraties...’ ook de impact op de concentraties zeer zorgwekkende stoffen (ZZS) in de leefomgeving meegenomen?

Bodem en water

U kijkt bij de beoordeling van klimaatadaptie ook naar bodemdaling. Bodemdaling kan grote gevolgen hebben voor de toekomstbestendigheid van de ontwikkeling. Vooral in Zuidelijk Flevoland, waar de bodem ook in de toekomst nog flink zal dalen. Hoe lang wordt vooruitgekeken?

Natuurnetwerk, landschap en cultureel erfgoed

Wij maken ons ernstige zorgen over de impact die de uitbreiding van Defensie heeft op het behalen van de wettelijke doelen in Natura 2000-gebieden. Bij beoordelen van alternatieve locaties dient het

verslechteringsverbod en de verbeterdoelstellingen meegenomen te worden. Ook moet worden voldaan aan de instandhoudingsdoelstellingen. Zowel bij constructie als bij gebruik.

Ook verzoeken we u, naast de effecten die uw ambities teweeg kunnen brengen in het Natura2000-gebied (wat het IJsselmeergebied is), te onderzoeken wat de cumulatieve effecten van uw activiteiten zijn op de bredere natuur en hierbij ook rekening te houden met al bestaande effecten. Cumulatieve effecten moeten ook onderzocht worden in de plan-MER en passende beoordeling. Hierbij dient in de passende beoordeling een inventarisatie te worden gemaakt van de maximale gevolgen (zowel negatieve als positieve) van het plan op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden.

Het valt ons op dat de effecten van stikstof op NNN soms wel en soms niet zullen worden onderzocht. Dit is ons inziens een omissie.

Ruimtegebruik

Er liggen al grote ruimtelijke claims in Flevoland, waaronder de bouw van 200.000 woningen, bouw van nieuwe (energie)infrastructuur en de eventuele bouw van de Lelylijn. Welke plannen worden allemaal meegenomen in de beoordeling van een ontwikkeling? Veel van deze plannen zijn nog niet 'hard'. Worden ook 'zachtere' plannen meegenomen in de beoordeling? Zo ja, hoe lang wordt vooruit gekeken?

Mobiliteit

Wordt ook de milieu- en natuurimpact van transport naar het object beoordeeld? Hier gaat het om transport dat plaatsvindt tijdens de constructie, maar ook het transport van munitie en personeel door (zware leger)voertuigen.

Wordt ook gekeken naar de impact van (zware)voertuigen op lokale wegen? En de effecten van aanrijbewegingen op omliggende (natuur)gebieden?

Energie en Circulariteit

Goed dat ook wordt gekeken naar koppelkansen voor de opwek van duurzame energie en het hergebruik van materialen. Neem naast de kansen voor grondstoffenhergebruik ook de kansen voor het toepassen van *biobased* materialen bij de ontwikkeling mee.

Tabel 5-2: Selectiekader

In tabel 5-2 geeft u een selectiekader voor het bepalen van ruimtelijke alternatieven. Wij willen u een aantal punten meegeven over de selectiecriteria in het selectiekader. Daarbuiten zou het logischer zijn om de selectiecriteria voor ruimtelijke alternatieven (5-2) te noemen voor de criteria waarop deze alternatieven zullen worden beoordeeld (5-1).

Afstand tot bebouwing

Zoals hierboven ook gememoreerd. In hoeverre wordt ook uitgegaan van toekomstige bebouwing?

Stikstof en natuur

Op pagina 54 staat bij natuur als afwegingskader:

- Wel of niet in Natura 2000-gebieden mogelijk
- Afstand tot Natura 2000 i.v.m. stikstofgevoelige habitats
- Wel of niet (ten dele) ligging in Natuur Netwerk Nederland mogelijk

Hier zou op z'n minst moeten staan dat activiteiten buiten Natura 2000-gebieden en NNN plaatsvinden. De doelstellingen en opgaven voor Natura 2000-gebieden en het NNN verenigen niet met de activiteiten en gebruik van defensie die zorgen voor verstoring.

Afbeelding 5.2 – Beoordelingschaal

U heeft een beoordelingschaal voor de bepalende thema's opgenomen op pagina 56. De manier van effectbepaling is niet duidelijk. Met de uitleg op pagina 18 en 56 is het niet navolgbaar hoe tot een score gekomen is. Hoe gaat u dit inzichtelijk maken in het plan-MER?

Kunt u aangeven of er zwaarderwegende thema's / selectiecriteria zijn? Zo ja, kunt u aangeven welke thema's / selectiecriteria dat zijn?

Bijlage 1 - Factsheet per behoefte met bovenregionale afweging

Hieronder benoemen wij verschillende zorgen die we hebben met betrekking tot de verschillende ruimtevragen met bovenregionale afweging. In het bijzonder de ruimtevragen in Flevoland.

1. Versterken en concentreren van ondersteunende eenheden

Een aantal locaties liggen dichtbij of in NNN-gebieden. Bij zoeklocatie Spiekweg ligt, bijvoorbeeld, het Horsterwold. Wij vinden het onwenselijk om in dit mooie bos een nieuwe kazerne te maken en maken ons zorgen over het effect van grootschalige activiteiten op het NNN. Dit geldt ook voor zoeklocaties waar NNN-gebieden dichtbij liggen. Verkleinen, verzwakken of verstoren van NNN-gebied moet worden vermeden.

Een van de zoeklocaties voor de kazerne is ingetekend dicht bij een stiltegebied. De nieuwe kazerne mag in onze ogen geen afbreuk doen aan deze stilte.

2. Extra locatie grootschalige munitieopslag

De kaart geeft grote kringen weer waardoor het onzeker is waar deze nieuwe grootschalige munitieopslag precies zal komen. Hierdoor is ook moeilijk te zeggen hoever deze van een dorpskern is ingetekend of hoe dichtbij windturbines die nu nog in dat gebied staan (zeker in het gebied van bij N203 zijn dat er veel).

Wel zeker is dat beide locaties zeer diepgelegen zijn, dat beide locaties liggen in gebied met veel netcongestie en dat de zoeklocatie dichtbij Dronten in één van huidige laagvlieggebieden voor helikopters te liggen. Iets waarvan defensie aangeeft dat het niet wenselijk is. Bovendien liggen de locaties dichtbij dijken en bruggen.

Wij willen extra aandacht vragen voor de zorgvuldige beoordeling van de risico's voor vervuiling van water en bodem door de munitie en de effecten van verdere inklinking van de, toch al lage, bodem. Deze maken de plekken in onze ogen ongeschikt voor grootschalige opslag.

3. Nieuwe munitieopslag SIC (Snel Inzetbare Capaciteit)

Het is onduidelijk of één van de cirkels in Flevoland ligt. We verzoeken om de nota aan te passen door een of meer verder ingeperkte zoekgebieden af te bakenen.

4. Nieuw terrein voor oefenen en trainen met explosieven

We zien dat er in verhouding tot de gewenste omvang een zeer groot zoekgebied is afgebakend, waaronder bijna geheel Flevoland. Hierdoor is het voor ons niet goed mogelijk om op NRD-niveau een inschatting te maken van de betekenis van dit voornemen. We verzoeken om de nota aan te passen door een of meer verder ingeperkte zoekgebieden af te bakenen.

10. Stationering en corridors onbemande drones voor cargo

Uit de NRD is voor de optionele laagvlieggebieden en cargodroneroutes niet op te maken hoe vaak, hoe hoog, hoe lang, op welk moment van de dag en op welk moment van het jaar deze vliegbewegingen plaats gaan vinden. Is het een kwartier per jaar of twintig keer per dag? Cargodrones zijn een nieuwe vorm van luchtvaart. We vragen rondom het MER meer informatie te geven over vlieghoogtes, geluidsproductie en vliegkarakteristieken, veiligheidsrisico's.

Één van de routes ingetekend staat boven de Oostvaardersplassen (Natura 2000-gebied) en het Knarbos (NNN). Een route voor grote drones en een Natura2000-gebied gaan in onze ogen slecht samen. Verstoring aan dit gebied en aanvaringen met fauna moeten worden voorkomen.

We missen ook hoe deze nieuwe zones en corridors zich verhouden tot de Luchtruimherziening.

11. Laagvlieggebieden Helikopters

Eén van de laagvlieggebieden voor helikopters zoals weergegeven in de afbeelding op pagina 43 ligt boven Natura 2000-gebied Ketelmeer en boven NNN-gebied Kamperhoek. Dit geeft naast verstoring door geluid voor de aanwezige fauna ook risico op aanvaringen met vogels en vleermuizen die niet zijn aangewezen voor Natura 2000-gebieden maar wel wettelijk beschermd zijn.

Rustverstoring door laagvliegen over vogelgebieden (inclusief weidevogelkerngebieden en ganzenrustgebieden) moet voorkomen worden en vliegroutes moeten hierop worden aangepast. Zeker op trekvogelsroutes zijn toetsingen van (laag)vliegbewegingen nodig, gezien de kwetsbaarheid van vogels. Zo liggen Kamperhoek, het Ketelmeer en Schokland in een belangrijke trekvogelsroute (Natte As). Houdt bij de toetsing ook rekening met cumulatieve effecten – denk aan (geplande) windmolens in het Markermeer/IJsselmeer en in de dijkzones.

Naast deze natuurgebieden staat het laagvlieggebied ook gedeeltelijk ingetekend boven UNESCO Werelderfgoed Schokland. De organisaties zijn van mening dat deze functies niet te combineren zijn met laagvliegen.

Uit de NRD is ook voor de optionele laagvlieggebieden niet op te maken hoe vaak, hoe hoog, hoe lang, op welk moment van de dag en op welk moment van het jaar deze vliegbewegingen plaats gaan vinden. We vragen rondom de MER dan ook hier meer informatie te geven over vlieghoogtes, geluidsproductie, vliegkarakteristieken, veiligheidsrisico's en tijdstippen.

Neem in de kaart voor laagvlieggebieden ook de stiltegebieden op. En neem de impact van laagvlieggebieden op deze stiltegebieden mee. We missen ook hoe het ingetekende laagvlieggebied zich verhoudt tot de Luchtruimherziening.

12. Helikopterlandingsplaatsen

Er wordt aangegeven dat een samenwerking met burgerluchthavens in principe een alternatief kan vormen, maar dat wordt niet concreet gemaakt. Is Lelystad Airport hiervoor ook in beeld?

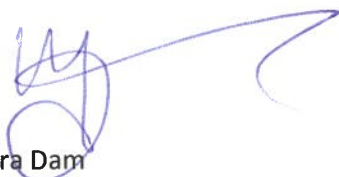
Zo ja, wordt hiervoor ook inzichtelijk gemaakt of de uitbreiding passend is wat betreft stikstof- en geluidsruimte? Wij zien hiervoor graag een onderbouwing en uitwerking terug in de analyse van de alternatieven.

Afsluitend

Er wordt in de NRD gesproken over hoe participatiemogelijkheden in het vervolg van het proces. Het is ons onduidelijk wat defensie heeft gedaan om stakeholders zoals natuur- en milieuorganisaties te betrekken bij de planontwikkeling die leidde tot deze NRD.

Deze NRD is het begin van een groot programma waarin nog veel duidelijk moet worden. Vanuit de aan het begin genoemde uitgangspunten denken we graag mee en wisselen graag met u van gedachte over het NPRD.

Met vriendelijk groet,

Vera Dam
Directeur Natuur en Milieufederatie Flevoland

Philip Makkink
Directeur Het Flevo-landschap